

Mirosław Kisiel

Media w edukacji muzycznej

Chowanna 1-2, 79-89

1996

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

„Chowanna”	Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego	Katowice 1996	R. XXXVIII (XLIX)	T. 1—2 (6—7)	s. 79—89
------------	--	---------------	----------------------	-----------------	----------

Mirosław KISIEL

Media w edukacji muzycznej

Człowiek szuka w kulturze odpowiedzi na dręczące go pytania o sens i sposób życia, wartości, postawy, stosunek do samego siebie i drugiego człowieka. Stąd tak często podkreślana jest ważność uczestnictwa ludzi w kulturze. Kultura służyć ma wszechstronnemu kształtowaniu osobowości jednostki, rzutować na pracę zawodową oraz umiejętność spędzania wolnego czasu. Do uczestnictwa w kulturze przygotowują nas — w różnym stopniu i zakresie — dom rodzinny, szkoła, placówki oświatowo-kulturalne, ale także media (Gajda, 1987). Znakiem czasu jest to, iż dziś właśnie media zaczynają odgrywać coraz większą rolę w kształtowaniu świadomości i gustów społeczeństwa.

Termin „media” określa zarówno mass media, tzw. duże media, jak i wszystko to, co w dydaktyce nazywamy środkami pogładowymi, pomocami naukowymi lub — najczęściej — środkami dydaktycznymi, czyli tzw. małe media (Heinich, Molenda, Russell, 1982). Mówiąc precyzyjniej — media to wszelkiego rodzaju tradycyjne i nowoczesne środki dydaktyczne, przekazy, a także całe systemy przekazu informacji (modele, obrazy, tablice, podręczniki, radio, telewizja, film, wideo i komputer). Są one wykorzystywane w edukacji najczęściej w sposób celowy, a w życiu codziennym — niezamierzony.

Edukacja obejmuje swym zasięgiem ogół procesów mających na celu zmienienie ludzi, a przede wszystkim dzieci i młodzieży stosownie do panujących w danym społeczeństwie ideałów i celów wychowawczych (Okon, 1981). Współczesna edukacja rozumiana jako zespół procesów oświatowo-wychowawczych, odnoszących się do kształcenia wychowania, wykazuje

ścisły związek z kulturą. Uwydatnia ten fakt istnienie w naszej świadomości chociażby takich pojęć, jak: edukacja kulturalna, edukacja poprzez uczestnictwo w kulturze czy edukacja do odbioru kultury. Związek ów uwzględnia cel główny programu wychowania muzycznego przedmiotu „muzyka” w szkole podstawowej: „Przygotowanie dzieci i młodzieży do świadomego korzystania z dorobku rodzimej i światowej kultury muzycznej oraz aktywnego uczestnictwa w życiu muzycznym kraju” (*Program...*, 1985).

Między mediami a kulturą istnieją wielorakie relacje. Media tworzą własną subkulturę, pomagają w jej upowszechnianiu, umożliwiają uczestnictwo w kulturze, są wreszcie narzędziem edukacji kulturalnej (Strykowski, 1994). Współczesna edukacja coraz częściej uznaje media za niezbędny element racjonalnie zorganizowanego procesu nauczania—uczenia się, dostrzegając w nich ogromną szansę głównie poprzez funkcje: poznawczo-kształcącą, emocjonalno-motywacyjną i interkomunikacyjną (Strykowski, 1984).

Unowocześnienie procesu dydaktyczno-wychowawczego w szkole wiąże się m.in. z zapewnieniem optymalnych warunków nauczania. Wzrost efektywności pracy nauczyciela i uczniów może nastąpić głównie poprzez wykorzystanie właściwie zaprojektowanych i wyposażonych w nowoczesne środki dydaktyczne pracowni przedmiotowych. Program nauczania wyznaczając cele kształcenia i wychowania oraz treści szczegółowe przedmiotu „muzyka”, nie określa w sposób bezpośredni, jakie środki dydaktyczne powinny być stosowane w procesie nauczania. Dokonując analizy tego dokumentu, można pośrednio odczytać intencje autorów programu odnośnie do zastosowania odpowiednich środków dydaktycznych. Na lekcjach muzyki zaleca się wykorzystywać: gramofon, magnetofon, radioodbiornik i telewizor. Jednakże podstawą wyposażenia pracowni muzycznej powinny być instrumenty muzyczne. Za ich pomocą uczniowie mogą (tak zakłada program) czynnie uprawiać sztukę dźwiękową (*Program...*, 1987).

Wyposażenie pracowni muzycznej w środki dydaktyczne badali autorzy weryfikujący eksperymentalnie nowy program nauczania przedmiotu „muzyka” (Sadura, red., 1982). W toku prowadzonych w latach osiemdziesiątych badań następowała weryfikacja wykazu środków dydaktycznych, jak również oceniano ich jakość i przydatność do realizacji konkretnych zadań. Autorzy opracowań we wnioskach końcowych przyznali środkom dydaktycznym szczególną rolę przy realizacji podstawowych haseł programowych z zakresu wychowania muzycznego. Stwierdzono jednocześnie znaczne niedostatki w wyposażeniu szkół w instrumenty muzyczne zarówno dla nauczyciela, jak i dla uczniów. Brakuje fletów prostych sopranowych, gramofonów i magnetofonów stereo oraz nagrań utworów repertuarowych i uzupełniających (płytkoteka i taśmoteka). Niedostatki stwierdzono również w wyposażeniu w pozostałe środki dydaktyczne, takie jak: tablice poglądowe, przezrocza

i aparatura do ich wyświetlania, odbiorniki radiowe, telewizyjne, projektory filmowe. W niektórych przypadkach nauczyciele owe braki uzupełniali, przynosząc własną aparaturę odtwarzającą, nagrywającą oraz sporządzając potrzebne tablice poglądowe. Zastrzeżenia odnosiły się również do walorów jakościowych i funkcjonalnych poszczególnych pomocy. Flety „nie stroją”, instrumenty perkusyjne są nietrwałe i brzmią fatalnie, sprzęt foniczny jest niskiej jakości. Autorzy raportu wysunęli przypuszczenie, iż braki w wyposażeniu oraz poważne mankamenty posiadanych środków dydaktycznych mają destrukcyjny wpływ na proces dydaktyczny i na pewno nie sprzyjają efektywności realizowania programu muzyki (Bielecka-Dziankowska, 1983; Butkiewicz, red., 1980).

Wiele ciekawych propozycji na temat wykorzystania środków dydaktycznych na lekcjach muzyki zamieszczono w artykułach w czasopismach „Wychowanie Muzyczne w Szkole”, „Życie Szkoły” i „ISME”. Są to jednak informacje wycinkowe na temat prób adaptacji znanych środków dydaktycznych w nowych warunkach szkolnych bądź na temat środków nowoczesnych (Miklaszewski, 1978, 1985; Kisiel, 1991). W całokształcie dyskusji na łamach czasopism uwydatniono aspekty celu i funkcji pracowni muzycznej, zwiększenia częstotliwości korzystania ze zgromadzonych pomocy oraz wzbogacenia ich o nowe.

Uwieńczeniem teoretycznych rozważań i praktycznych poszukiwań wykorzystania środków dydaktycznych na lekcjach muzyki było powstanie w roku 1978 Pracowni Muzycznej w Łodzi. Jej warunki lokalowe i wyposażenie oraz szeroko prowadzona działalność z zakresu pedagogiki muzycznej miały inspirować ośrodki metodyczne do tworzenia podobnych pracowni w całym kraju. Łódzka pracownia muzyczna mieści się w dwóch izbach lekcyjnych, adaptowanych na potrzeby zróżnicowanej działalności muzycznej. Sala pierwsza, główna jest przeznaczona do integrujących działań w zakresie śpiewu, gry na instrumentach, tworzenia i percepcji muzyki z wykorzystaniem specjalnie do tego celu skonstruowanych stanowisk uczniowskich. Sala druga została przystosowana do prowadzenia zajęć muzyczno-ruchowych oraz zajęć pozalekcyjnych. Obydwa pomieszczenia są połączone aparaturą nagłaśniającą, a wyposażenie ich w odpowiednie środki dydaktyczne umożliwia nauczycielowi pełną swobodę działań w realizacji podstawowych form aktywności muzycznej, prowadzonych w jednej lub w dwóch salach. Wyposażenie pracowni uwzględnia klasyfikację środków dydaktycznych z podziałem na: wzrokowe, słuchowe i wzrokowo-słuchowe. Usytuowanie ich jest adekwatne do przyjętych założeń i wielostronnych potrzeb nowoczesnego kształcenia muzycznego uczniów. W tym celu zaprojektowano: pulpit sterowniczy, stoliki uczniowskie, regał wielofunkcyjny, stoliki pod instrumenty oraz szafki-pulpity. Wyposażenie pracowni jest stale modernizowane. Nowe środki dydaktyczne powstają na podstawie pomysłów inspirowanych tematyką

zajęć muzycznych oraz propozycji wynikających z zaobserwowanych potrzeb doskonalenia warsztatu (światła tablica nut, wartości rytmiczne, dziecięce instrumenty perkusyjne). Funkcjonowanie nowoczesnej pracowni wiązało się również ze zgromadzeniem płytotek i taśmotek. Utworzono wówczas biblioteczkę materiałów słownych, graficznych i oglądowo-ruchowych (Pychyńska-Kindykiewicz, 1993). Model łódzkiej pracowni muzycznej funkcjonuje, uwzględniając wielostronne możliwości indywidualizowania pracy dydaktycznej i artystycznej „uczeń - nauczyciel - student”.

W roku szkolnym 1993/1994 przeprowadzono badania na temat: *Wykorzystanie środków dydaktycznych na lekcji muzyki wśród nauczycieli szkół podstawowych województwa katowickiego* (Kisiel, 1994). Badaniami objęto 142 nauczycieli, wśród nich 74% stanowili specjaliści legitymujący się wyższym bądź średnim wykształceniem w dziedzinie wychowania muzycznego, 26% zaś — nauczyciele innej specjalności bez uprawnień w zakresie nauczania przedmiotu „muzyka”. Średni staż pracy respondentów wyniósł 12,5 roku. Przy czym relatywnie najliczniejszą grupę stanowili nauczyciele młodzi — 45,9%, nauczyciele najstarsi — 4,3% — tworzyli najmniej reprezentatywną grupę. Dla województwa katowickiego kadrę specjalistyczną kształcą dwie uczelnie na poziomie wyższym: Akademia Muzyczna w Katowicach, Filia Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie, a także jedna na poziomie średnim: Studium Nauczycielskie w Bytomiu.

Anonimowe kwestionariusze ankiet wypełnili: 52,2% respondentów pochodziło z miast dużych (> 30 000 mieszkańców), 20,4% — z miast małych (< 30 000 mieszkańców), w 16,2% — ze wsi, a 11,3% — z miasta wojewódzkiego Katowice. W równej mierze reprezentowane były placówki duże (32 oddziały), jak i małe (8—15 oddziałów).

Materiał badawczy zebrano za pomocą kwestionariusza ankiety. W nim zawarto 23 pytania różnych kategorii. Były wśród nich pytania zamknięte, otwarte kategoryzowane i starannie dobrane. Pojawiały się pytania alternatywne (tak — nie), pytania dysjunktywne wymagające wyboru spośród więcej niż dwóch możliwych odpowiedzi, pytania konjunkttywne wymagające wyboru więcej niż jednej odpowiedzi oraz pytania filtrujące i kontrolne.

Respondenci ankiety orzekając o wyposażeniu szkół w środki dydaktyczne, oceniali je na równi — jako dobre (41,5%) i dostateczne (40,8%). Przy czym oceny wyższe wystawiali nauczyciele posiadający tytuł magistra wychowania muzycznego. Zdaniem badanych na lekcjach muzyki najczęściej wykorzystuje się środki dydaktyczne zgromadzone na terenie szkoły (68,3% wypowiedzi). 59,9% lekcji muzyki odbywa się w klasach—pracowniach, 23,9% — w różnych salach lekcyjnych. Ankietowani opisali 35 pojedynczych środków bądź grup, jakie wykorzystują na swoich lekcjach muzyki. Jednak po zestawieniu i szczegółowej analizie okazało się, że do najczęściej wykorzystywanych przez uczniów i nauczycieli pomocy oraz materiałów dydaktycz-

nych należą: instrumenty perkusyjne niemelodyczne (85,9%), dzwonki chromatyczne (59,8%), gramofon (54,9%), magnetofon (52,1%), flet prosty sopranowy (43,7%), plansze dydaktyczne (42,2%) i płytoteka (38,7%). Spośród instrumentów muzycznych wykorzystywanych przez nauczyciela w kolejności wymieniono: pianino (77,5%), syntezator (keyboard) (34,5%), akordeon (22,5%) i gitarę (16,9%).

Najpopularniejszymi środkami audytywnymi były: gramofon (54,9%), magnetofon (52,1%) i radio (15,5%). W niewielu przypadkach respondenci wymieniali odtwarzacz płyt kompaktowych CD — tylko 7,0%, który preferowali nauczyciele z wykształceniem wyższym z zakresu wychowania muzycznego. Środki audiowizualne reprezentowały: magnetowid (23,9%) i telewizor (12,7%). W grupie materiałów dydaktycznych poczesne miejsce zajmowały: plansze dydaktyczne (stosowało je 42,2% nauczycieli), płytoteka (38,7%), taśmoteka (27,5%) oraz biblioteczka przedmiotowa (11,9%). Pozostałe środki dydaktyczne wykorzystywane były na ogół sporadycznie, traktowane przez nauczycieli jako ciekawostki i nowinki techniczne urozmaicające proces dydaktyczny lekcji muzyki. Do nich należą:

- mandolina (4,2%),
- melodyka (2,8%),
- gitara elektryczna (2,1%),
- perkusja (1,4%),
- harmonijka ustana (1,4%),
- skrzypce (0,7%),
- kamerton (0,7%),
- radio (15,5%),
- radio-magnetofon (13,4%),
- telewizor (12,7%),
- odtwarzacz płyt kompaktowych (7,0%),
- zestaw nagłaśniający (7,0%),
- wieża hi-fi (4,9%),
- projektor filmowy (0,7%),
- komputer (0,7%),
- rzutnik przeźroczy (0,7%),
- tablica elektryczna (0,7%),
- wideoteka (1,4%).

Ankietowani nauczyciele w dalszej części prowadzonych badań odpowiedzieli na pytania dotyczące konkretnych grup środków dydaktycznych i ich wykorzystania na lekcji muzyki.

Wzrokowe środki dydaktyczne

Wśród wzrokowych środków przedstawiających obrazy wartości nut i pauz, koło kwintowe, skale dur-moll, portrety kompozytorów, stroje ludowe, schematy rytmiczne i melodyczne uznanie uzyskały jedynie te, których prezentacja nie wymagała użycia tablic flanelowych lub magnetycznych (78,2%). Wzrokowe środki dydaktyczne w takiej formie prezentowane wykorzystywane były w poszczególnych fazach lekcji (wprowadzenie do lekcji, ćwiczenia wstępne, główne źródło wiadomości, uzupełnienie głównego źródła wiadomości, utrwalenie wiadomości, kontrola i ocena poziomu wiedzy uczniów), jak i w czasie realizacji poszczególnych form realizacji aktywności muzycznej. Zdaniem niektórych badanych tablice flanelowe i magnetyczne oraz prezentowane za ich pomocą materiały dydaktyczne popularność zyskały jako główne źródło wiadomości bądź wykorzystywane były podczas uzupełniania oraz utrwalania zdobytych informacji. Rzadko na lekcjach muzyki stosowano przezrocza (slajdy) i foliogramy.

Słuchowe środki dydaktyczne

Najpopularniejszym środkiem słuchowym na lekcjach muzyki w szkołach podstawowych województwa katowickiego są instrumenty muzyczne (98,6%), chociaż dość często nauczyciele korzystają z magnetofonu (93,7%) i gramofonu (82,4%). Instrumenty muzyczne mają zastosowanie podczas ćwiczeń wstępnych, w trakcie utrwalania wiadomości oraz samokształcenia uczniów. Nie może się odbyć bez nich nauka gry, jak i realizacja zadań z działu „twórczość muzyczna”. Magnetofon — drugi pod względem popularności środek słuchowy — wykorzystywany jest przy uzupełnianiu głównego źródła wiadomości, utrwaleniu wiadomości i umiejętności. Nauczyciele korzystają z magnetofonu przy realizacji treści z działu: słuchanie muzyki oraz ruch z muzyką. Gramofon cieszy się nieco mniejszą popularnością w szkole, choć ocena wykorzystania go pokrywa się, zarówno jeżeli chodzi o fazę lekcji, jak i fazę aktywności, z zastosowaniem magnetofonu. Z przedstawionych wcześniej wyników badań diagnostycznych wynika, że instrumenty muzyczne są najpopularniejszymi środkami audytywnymi wykorzystywanymi na lekcjach muzyki w szkole podstawowej (98,6%). Precyzując — bardzo często nauczyciele stosują instrumenty perkusyjne niemelodyczne (98,6%), później instrumenty perkusyjne melodyczne (96,5%) oraz instrumenty naturalne (79,6%). Najmniejszą popularnością cieszą się instrumenty

skonstruowane i wykonane przez uczniów. Bardzo często konstruuje i wykonuje z uczniami tego typu instrumenty jedynie 6,3% nauczycieli, często — 9,1%, a sporadycznie 33,8% badanych osób. Instrumenty perkusyjne melodyczne i niemelodyczne pomocne są przy przekazywaniu wiadomości oraz kształceniu umiejętności jako główne źródło wiadomości (podawanie tonacji, realizacja ćwiczeń rytmicznych, czytanie zapisu nutowego melodii piosenki). Dominują one przy realizacji form aktywności muzycznej: gry na instrumentach i twórczości muzycznej. Nauczyciele stosują instrumenty perkusyjne niemelodyczne najczęściej podczas utrwalania wiadomości i umiejętności oraz realizacji ćwiczeń wstępnych. Instrumenty naturalne i z najbliższego otoczenia wykorzystywane są wówczas, gdy nauczyciel realizuje zadania z grupy ćwiczeń wstępnych (powitanie klasy, ćwiczenia rytmiczne wprowadzające charakterystyczną grupę rytmiczną, wywołanie określonego nastroju przed realizacją zadań z działu „twórczość muzyczna”).

Wzrokowo-słuchowe środki dydaktyczne

Spśród środków wzrokowo-słuchowych wykorzystywanych przez nauczycieli na lekcjach muzyki najczęściej wymieniano: magnetowid (71,8%) i telewizor (52,1%). Pomoce te stosowane są często podczas realizacji zadań dydaktycznych, choć znaczna grupa badanych sygnalizuje raczej sporadyczny z nimi kontakt. W procesie dydaktycznym magnetowid służy do przekazywania treści jako główne źródło wiadomości bądź je uzupełni (prezentacja fragmentów programów telewizyjnych o tematyce z zakresu historii muzyki, instrumentoznawstwa oraz zasad muzyki). W wypowiedziach nauczycieli pojawiły się również sygnały o wykorzystaniu magnetowidu jako pomocy w realizacji zadań z zakresu percepcji muzyki. Na lekcjach muzyki nauczyciele w znikomym stopniu wykorzystują kamerę wideo — jedynie 5,6%.

Podręcznik jest indywidualnym środkiem dydaktycznym ucznia i jako pomoc w automatyzacji procesu dydaktycznego ma bardzo duże zastosowanie na lekcjach muzyki w różnych klasach. Ten fakt (90,8%) znajduje potwierdzenie w szczegółowym opisie realizacji poszczególnych faz lekcji i form aktywności muzycznej. Badani nauczyciele nie kwestionują roli podręcznika jako głównej pomocy przy przekazywaniu wiadomości z zakresu historii i zasad muzyki oraz przykładów repertuarowych (pieśni, utwory instrumentalne, recytacje chóralne), a także jako pomocy uzupełniającej. Dzięki konstrukcji podręcznika zamieszczone w nim ćwiczenia oraz zadania sprawdzające wykorzystywane są podczas przekazywania i utrwalania wiadomości czy umiejętności oraz okazują się pomocne jako materiał w czasie samo-

kształcenia (samodzielna praca ucznia na lekcji, w domu). Duża grupa badanych nauczycieli realizuje zamieszczony w podręczniku repertuar pieśniarski, utwory instrumentalne i recytacje chóralne. Podręcznik stanowi zatem główne źródło treści programowych, przekazywanych w różnych fazach lekcji.

Materiały dydaktyczne

Tablice, plansze, wykresy i modele ankietowani nauczyciele przyporządkowali do pomocy wykorzystywanych w realizacji zadań jako uzupełnienie głównego źródła wiadomości i utrwalenie zdobytych na lekcji umiejętności. Jedno z pytań ankiety dotyczyło konstruowania i tworzenia przez nauczycieli wraz z uczniami środków dydaktycznych. Okazało się, że tylko 35,5% badanych nauczycieli wykonuje i później wykorzystuje na lekcji muzyki różne pomoce, a 64,8% — nie. Do instrumentów najczęściej budowanych przez uczniów należą:

- butelkofon — butelki napełnione różną ilością wody dają możliwość strojenia instrumentu, poszukiwania różnych wysokości dźwięku oraz gry prostych melodii,
- fujarki i piszczałki (strugane) — dzięki budowie takich instrumentów uczniowie rozwijają swoje zdolności manualne, uczą się grać, poszukują różnych wysokości i barw dźwięku,
- marakasy, grzechotki — są to instrumenty wykonane z puszek wypełnionych sypkim materiałem,
- dzwonki z kapsli — są wykorzystywane przy tworzeniu akompaniamentu do piosenek, w twórczości muzycznej, dając ciekawe brzmienie.

Niektóre osoby badane przyznały w swoich wypowiedziach, że same bądź wspólnie z uczniami wykonują potrzebne pomoce dydaktyczne — głównie wzrokowe środki dydaktyczne. Nauczyciele legitymujący się dyplomem wyższej uczelni układają wspólnie z uczniami różne krzyżówki tematyczne, wykonują tabliczki rytmiczne wykorzystywane później w trakcie ćwiczeń, ilustracje (rysunki, szkice), mające pomóc uczniom w określaniu nastroju muzyki oraz gazetki prezentujące aktualne wydarzenia kulturalne w kraju i w najbliższym środowisku. Spośród 105 (72,8%) badanych osób — specjalistów z dziedziny wychowania muzycznego informację o tworzeniu z uczniami pomocy i późniejszym wykorzystaniu ich na lekcjach muzyki przekazało tylko 20 osób (14%). W grupie 26% badanych nauczycieli bez wykształcenia specjalistycznego uzyskano zaledwie 9,1% potwierdzających to wypowiedzi. Sumując, nauczyciele wychowania muzycznego wspólnie z uczniami najczęściej wykonują:

- albumy opisujące lub ilustracje sylwetki wybitnych kompozytorów,
- gazetki, zawierające aktualne informacje o rocznicach i ciekawostki muzyczne,
- plansze dydaktyczne prezentujące wartości nut i pauz, znaki chromatyczne, budowę gam, triady harmonicznego i akordów,
- ruchome nuty, pomocne przy nauce wartości i wysokości dźwięków,
- ilustracje (szkice, rysunki), pomocne przy określaniu nastroju w muzyce,
- krzyżówki tematyczne.

Na posiadane przez nauczycieli wychowania muzycznego umiejętności posługiwania się różnymi środkami dydaktycznymi na lekcji muzyki wpływ ma gruntowne przygotowanie merytoryczne i metodyczne uzyskane podczas kształcenia zawodowego. Przyszli pedagodzy powinni opanować wiadomości i umiejętności z zakresu technologii kształcenia, w tym sposób gromadzenia materiałów, wykorzystania i konserwacji środków dydaktycznych z uwzględnieniem specyfiki przedmiotu. Z wypowiedzi badanych nauczycieli wynika, że niestety tak nie jest. O korzystaniu na lekcji muzyki ze zgromadzonych środków dydaktycznych decyduje posiadanie klasy-pracowni. Bo tylko w klasie-pracowni muzycznej zgromadzony sprzęt dostosowany być może do ogólnego wyposażenia (ważna sprawa — akustyka sali) i racjonalnie wykorzystany. Na omawiany proces mają wpływ predyspozycje i zainteresowania nauczyciela, jego staż pracy (w obecnych warunkach potrzebne środki dydaktyczne gromadzi się przez lata) oraz posiadanie i posługiwanie się większością środków (głównie z grupy mass mediów) w życiu prywatnym. Nauczyciel, który sam świadomie stosuje i umie wykorzystać informacje płynące z różnych źródeł, chętniej będzie propagował wśród uczniów ten sposób konsumowania informacji.

Zdecydowana większość badanych nauczycieli (80,9%) jest zdania, że wykorzystanie środków dydaktycznych na lekcji muzyki przynosi widoczne korzyści dla całego procesu dydaktycznego.

Sumując wyniki badań, należy podkreślić, że warunki prowadzenia lekcji muzyki w szkołach województwa katowickiego są zróżnicowane. Lekcje muzyki prowadzone są w klasach-pracowniach, jednak najczęściej nie spełniających odpowiednich warunków. Rzadko na lekcjach wykorzystywane są środki wzrokowe. Znaczna liczba nauczycieli nie używa ich w ogóle, a jeżeli tak, to bez tablic i ekranów. Pozycję środków słuchowych podtrzymuje gramofon i magnetofon oraz niezastąpione instrumenty muzyczne. W rankingu tych spada pozycja radia ze względu na brak, niegdyś popularnych, audycji muzycznych. Wyposażenie szkół wzbogacają magnetowid i tv jako środki wzrokowo-słuchowe skutecznie wypierające film. Badani nauczyciele deklarują duże zaufanie do podręczników, stanowiących dla nich źródło głównych treści i skarbnicę repertuarową. Rodzaje wykorzystywanych środków dydaktycznych z grupy małych mediów nie zmieniły się na tle

przemian zachodzących w życiu codziennym. Nauczyciele dysponują w większości starym sprzętem i nikłymi wskazówkami dotyczącymi gromadzenia materiałów dydaktycznych.

Świadomość nauczycieli o celowym wykorzystaniu mediów w edukacji muzycznej zostaje zachwiana pod wpływem spekulacji co do walorów i zagrożeń, jakie owe media ze sobą niosą. Głównie dotyczą one telewizji, jej programów, nagrań wideo i komputera. Zarzuty dotyczą przesyłanych za ich pośrednictwem treści, które mogą powodować uniformizację kultury, zanik lub modyfikację tożsamości narodowej i regionalnej, narzucanie widzom standardów wiedzy o świecie, znieczulenie zmysłów, a nawet „narcozę” medialną (Schneider, 1992). Nauczyciele wykorzystując różne media w procesie edukacyjnym, powinni skłaniać się ku kształceniu wielomedialnemu, a uczniowie — ku zdobywaniu wiedzy i umiejętności, wykorzystując na równi tradycyjne, jak i nowoczesne środki przekazu. Nabyty przez uczniów pozytywny nawyk świadomego doboru programów telewizyjnych, audycji radiowych, programów w jakimś stopniu „uchroni” ich w przyszłości przed wpadnięciem w sidła biernego odbioru i naśladownictwa treści komunikatów. Szkoły województwa katowickiego są wolne od nadmiernego nasycenia sal lekcyjnych w media. Czy jednak brak ten nie zuboży procesu kształcenia muzycznego, pozbawiając nauczyciela i ucznia możliwości korzystania z docierających wieloma kanałami informacji?

Bibliografia

- Bielecka-Dziankowska K., red., 1983: *Raport z badań środków dydaktycznych w klasach VI*. Warszawa, IBP MOiW, s. 12—161 (muzyka).
- Butkowska M., red., 1980: *Raport z badań nad funkcjonowaniem środków masowego oddziaływania w klasie IV szkoły eksperymentalnej*. Warszawa, IBP MOiW, s. 28 (muzyka).
- Gajda J., 1987: *Telewizja, młodzież, kultura*. Warszawa, WSiP.
- Heinich R., Molenda M., Russell J. D., 1982: *Instructional Media and the Technologies of Instruction*. New York, John Wiley and Sons.
- Kisiel M., 1991: *Wykorzystywanie środków dydaktycznych na lekcjach muzyki*. „Życie Szkoły”, nr 3, s. 171.
- Kisiel M., 1994: *Ankieta dla nauczycieli wychowania muzycznego w szkołach podstawowo-wychowawczych województwa katowickiego: „Wykorzystywanie środków dydaktycznych na lekcji muzyki”*. [Opracowano do pracy doktorskiej. Uniwersytet Śląski, Wydział Pedagogiki i Psychologii].
- Miklaszewski K., 1978: *Pracownia muzyczna w dziesięciolatce*. „Wychowanie Muzyczne w Szkole”, nr 5, s. 225.
- Miklaszewski K., 1985: *Komputery na muzycznych zajęciach szkolnych*. „JSME”, nr 1—2.
- Okoń W., 1981: *Słownik pedagogiczny*. Warszawa, WSiP, s. 66.
- Program Szkoły Podstawowej. Muzyka*, 1985. Warszawa.

- Pychyńska-Kindykiewicz W., 1993: *Wzorcowa pracownia muzyczna w szkolnictwie ogólnokształcącym*. Łódź, Akademia Muzyczna, s. 8.
- Sadura W., red., 1982: *Raport z badań środków dydaktycznych dla klasy V*. Warszawa, IBP MOiW, s. 22—23, 124—133 (muzyka).
- Schneider H. J., 1992: *Zysk z przestępstwa. Środki masowego przekazu a zjawiska kryminalne*. Przekł. W. Spirydowicz. Warszawa, PWN.
- Strykowski W., 1984: *Audiowizualne materiały dydaktyczne. Podstawy kształcenia multimedialnego*. Warszawa, PWN.
- Strykowski W., 1994: *Komputery, audio, video, tv sat w kulturze i oświacie*. Tarnów, WOM, s. 12.